

Het wordt zijn eerste stap, althans als afgezant van de koningin, buiten de Arabische wereld. De arabist Koos van Dam, die als ambassadeur in Bagdad gekend raakte in Nederland, verruilt nu Cairo voor Ankara: "Het moet erg goed toeven zijn daar." Over zijn boek, zijn carrière en 'harde boodschappen'.

Als arabist leef je echt in zo'n maatschappij

door ALBERT DE LANGE

HIJ ZIT duidelijk tussen niet-meer en nog-niet. Nikolaos van Dam, 'ik heet Koos', tanige figuur in wijde spijkerbroek, ontvangt zijn bezoek in een tijdelijk onderdak te Ulvenhout, dat in niets lijkt op de residentie in Cairo en vermoedelijk nog minder op de ambtswoning die hem in Ankara wacht.

Arabische kranten op de grond: bij het *briefen* en *debriefen* ten departemente mag de actualiteit niet uit het oog worden verloren. Het Egyptische dagblad *Al Ahrām* draagt wellicht niet al teveel bij aan zijn zicht op Turkse ontwikkelingen, maar een arabist zoals hij, met een meer dan dertigjarige ervaring in het Midden-Oosten, kan niet zonder.

Op tafel zijn pas heruitgegeven, geactualiseerde boek *The struggle for power in Syria*, dat een jaar geleden in zijn eigen vertaling in het Arabisch is uitgebracht, en dat ongevraagd wordt gesigneerd. In plaats van een voorschot vroeg hij de uitgever flink wat exem-

in Bagdad werd geposteerd. De arabist vond het prettig, maar diplomatiek was er weinig eer te behalen - gezeur over schulden - tot de crisis begon. Van een normaal afscheid is het niet gekomen; na een vakantie in Zwitserland zag 'Den Haag' hem liever niet terugkeren. Pas anderhalf jaar later, toen hij inmiddels als ambassadeur zijn hart ophaalde in Cairo, arriveerde daar zijn inboedel, waarvan de bibliotheek in tweeërlei opzicht het zwaartepunt vormde. De 'kolossale' drankvoorraad bleek ontvreemd.

Zijn aanstaande vertrek naar Ankara wordt niet louter beheerst door klemmende kwesties als de Turkse behandeling van de Koerden, de omstreden recente Iraans-Turkse handelscontacten en de vraag of het Turks islamisme een bedreiging vormt voor de seculiere staat, die geldt als westerse bondgenoot in een strategisch hoekje van de wereld.

Als hij, te Ulvenhout, telefonisch enkele zaken doorneemt met een toe-

menten mag de actualiteit niet uit het oog worden verloren. Het Egyptische dagblad *Al Ahram* draagt wellicht niet al teveel bij aan zijn zicht op Turkse ontwikkelingen, maar een arabist zoals hij, met een meer dan dertigjarige ervaring in het Midden-Oosten, kan niet zonder.

Op tafel zijn pas heruitgegeven, geactualiseerde boek *The struggle for power in Syria*, dat een jaar geleden in zijn eigen vertaling in het Arabisch is uitgebracht, en dat ongevraagd wordt gesigneerd. In plaats van een voorschot vroeg hij de uitgever flink wat exemplaren van het wetenschappelijk standaardwerk, om lekker weg te geven. Het boek, waarvoor zijn proefschrift in 1979 de basis vormde, vestigde in de eerste, Engelse versie zijn naam in het Midden-Oosten, lang voordat hij tijdens de Golfcrisis als onze-man-in-Bagdad tegen nationale bekendheid aanliep.

Van Dam, die al op z'n negentiende als rugzaktoerist in Syrië ronddoelde, beschrijft in het boek hoe Assad en zijn Baathpartij, haaks op de idealen en dankzij clanvorming en sektarisme, de macht behouden. Dat het boek in Syrië verboden is - men wordt niet graag als feodaal neergezet - heeft tot vele roefdrucken geleid. Tegenwoordig wordt de Arabische versie van de 'politiek-sociologische thriller' in Cairo vooral aan Syriërs verkocht.

"Ik denk dat Assad het boek wel genuanceerd zal vinden. Maar ze vinden het niet prettig dat al die dingen nu bij elkaar staan, in plaats van verspreid over vijfhonderd boeken. Ach, er mag zoveel niet gepubliceerd worden in Syrië. Ik denk niet dat de minister er verstandig aan zou doen *agreement* voor mij aan te vragen in Syrië, maar ik ben na verschijning van de Arabische editie en na de kritieken in de pro-Syrische Libanese pers nog in Syrië geweest. Ik kreeg een visum, geen probleem. Ik heb juist die mensen opgezocht die me hebben aangevallen, en ik ben heel vriendelijk ontvangen."

Beschermheer

Gedurende de maanden dat Saddam Hoessein enkele tientallen Nederlanders gegijzeld hield in de Iraakse hoofdstad, een tijd waaraan Van Dam geen warme herinneringen bewaart, maakte hij naam in Nederland als beschermheer van een groepje eigenzinnige landgenoten, dat tenslotte ongeschonden Bagdad verliet.

"De gijzelaars moesten mij wel belagen en onder druk zetten. Ik had het niet nodig, maar zij voor hun gemoedsrust wel. Veel contact hebben we niet meer. Voorbij is voorbij. Het was voor velen een ellendige tijd, dat wordt achteraf niet leuker."

Er was al eerder aanleiding voor een zekere faam in het land dat hij representeert, maar de camera's waren afwezig toen hij in Beiroet getuige was van de Israëlische invasie en toen hij, later in Tripoli (1983-85), de voortdurende berispingen moest incasseren van Khadaffi's functionarissen.

Drieënveertig was Van Dam toen hij als jongste Nederlandse ambassadeur

zicht het zwaartepunt vormde. De 'kolossale' drankvoorraad bleek ontvreemd.

Zijn aanstaande vertrek naar Ankara wordt niet louter beheerst door klemmende kwesties als de Turkse behandeling van de Koerden, de omstreten recente Iraans-Turkse handelscontacten en de vraag of het Turks islamisme een bedreiging vormt voor de seculiere staat, die geldt als westerse bondgenoot in een strategisch hoekje van de wereld.

Als hij, te Ulvenhout, telefonisch enkele zaken doorneemt met een toekomstige ambtelijk medewerker, dringt de vraag zich op of er eigenlijk karnemelk bestaat in Turkije. Of er lakens en dekens zijn in de residentie. Wanneer je eigenlijk formeel operationeel bent. En of de lelijke gele vloerbedekking op de bovenverdieping van de residentie al is verwijderd. Trouwens, wat kost een *four-wheel-drive* daar en raak je die tweedehands gemakkelijk weer kwijt? Hij verlaat namelijk graag het gebaande pad.

Meer inhoudelijk, voor wat betreft Turkije, keert diplomatieke reserve zich tegen nieuwsgierige vragenstellers: "Ik heb begrepen dat de Turken over het algemeen heel aardige mensen zijn."

"Het is heel goed toeven daar, ik geloof niet dat het een erg moeilijke post gaat worden, zeker niet als ik het vergelijk met Irak, Libanon of Lybië. Er zijn bepaalde aspecten, maar ik denk dat het niet goed is daarover uit te wijden voordat ik er zit. Daar moeten we het later nog eens over hebben. Het is duidelijk dat Turkije wat gevoeliger ligt dan Egypte."

Hij geldt bij buitenlandse zaken als 'specialist', in zekere zin de tegenpool van de 'generalist'. In het Midden-Oosten is zijn specialisme - hij spreekt zelfs enkele Arabische dialecten - uiteraard een groot voordeel, zegt hij.

"Als je daar als arabist rondloopt, dan leef je echt in zo'n maatschappij. Ik onderhield met ministers niet alleen officieel contact, maar ook persoonlijk en heel indringend. Juist met een persoonlijk element eraan toegevoegd kun je veel bereiken. De menselijke factor heeft bijna overal effect en zeker in een open maatschappij als die van Egypte."

"In Irak dring je er niet doorheen. Men stelt zich zeer formeel op. Daar kon ik hooguit een persoonlijke dimensie toevoegen die paste bij de betrekkingen en die waren uiteraard niet geweldig. Dan ben je beperkt: je kunt niet vriendelijk zijn en vervolgens overgaan tot de orde van de dag. Toen onze mensen daar gegijzeld waren, kon ik niet bij het ministerie van buitenlandse zaken in Bagdad, waar ik overigens goede, ook persoonlijke contacten had, vriendelijk doen en vervolgens de boodschappen uit Den Haag overbrengen."

"Sommigen begrepen dat niet. Sommige mensen, met wie ik eerder vriendschappelijk omging, beklagden zich erover dat ik ze een *cold shoulder* gaf. Heb je slechte betrekkingen, dan kun je niet als vrienden met elkaar omgaan. Dat komt niet goed

over. Die persoonlijke relaties moet je overal wel hebben, en door mensen uit te nodigen kun je dat ook stimuleren, maar je vertegenwoordigt Nederland, dus de signalen die je overbrengt moeten daar bij passen.”

Keihard

“Ik heb er geen enkele moeite mee onwelkome boodschappen over te brengen. Absoluut niet. Mijn ervaring is dat je goede relaties kunt onderhouden en toch harde boodschappen kunt overbrengen. Doe je dat niet, dan ondergraaf je je eigen geloofwaardigheid. Keihard, gewoon zeggen waar het op staat, juist ook in Irak. Tariq-Aziz (de minister van buitenlandse zaken, red.) ken ik al van heel lang geleden, en hij appelleerde daar wel eens aan. Hij probeerde op die persoonlijke relatie in te spelen, maar ik ging daar niet op in.”

“Voor die gijzelaars moest ik natuurlijk constant de boodschap overbrengen dat hun situatie onacceptabel was. In zo'n situatie kun je niet goeie vriendjes zijn. Zou ook zakelijk heel verkeerd zijn: die mensen moeten in alle geledingen voelen dat er spanning zit in de verhoudingen. Ik ging natuurlijk niet zeggen: luister, ik vind je een aardige vent, maar ik moet even van mijn regering zeggen... Is volstrekt ongeloofwaardig. Ze moeten in het nauw worden gebracht, want dan zijn ze tegen hun eigen regime ook meer geneigd te zeggen: we moeten daar wat aan doen. Als je die boodschap met een knipoog doorgeeft, denken ze uiteraard: die kunnen we links laten liggen.”

Over Saddam weet hij werkelijk niets goeds te melden. “Niets. Hij heeft zijn intelligentie volkomen verkeerd aangewend. Uiteindelijk heeft hij een ramp gebracht over Irak. Ik wil niet zeggen dat de schade onherstelbaar is, maar wel heel moeilijk ongedaan te maken. Irak is potentieel het meest welvarende land in de regio, met grote landbouwgebieden, olie, expertise, goede organisatie. Irak was bezig, tot de oorlog met Iran, zich te ontwikkelen tot een van de machtigste, best

ontwikkelde Arabische landen.”

“Het conflict met Iran heeft enorme schade aangericht, en de nekslag kwam met de inval in Koeweit. Saddam heeft bijna nooit bezoek aan het buitenland gebracht, verkeert niet in de omgeving van mensen die hem nog iets kritisch durven te zeggen. Want dan ben je niet loyaal. Juist je vertrouwenspersonen moeten die mogelijkheid hebben.”

“Saddam is paranoïde wat betreft kritiek. Hij ziet je al snel als ondermijnend, als iemand die je uit de weg moet ruimen. Rampzalig voor Irak. Wat een van de rijkste Arabische landen had kunnen zijn, is nu vervallen tot armoede en de bevolking zit in miserabele omstandigheden. Saddam had van het land iets heel moois kunnen maken.”

“Het zou voor Irak heel goed zijn als er een verandering in het leiderschap zou komen, dat is denk ik iedereen wel duidelijk. Als alleen Saddam zou verdwijnen, zou het voor de buitenwereld al gemakkelijker zijn zaken met Irak te doen, ook al zou het regime voor een groot deel hetzelfde blijven. De verdwijning van het symbool zou al heel wat zijn. We hebben overigens diplomatieke betrekkingen met Irak, dus je kunt moeilijk zeggen dat een ...ahum... bevriend staatshoofd moet worden afgezet. Formeel ben ik daar zelfs nog geaccrediteerd, strikt formeel, totdat een opvolger zijn geloofsbriefjes daar aanbiedt.”

“Ik vond vooral de manier waarop ik Bagdad heb verlaten jammer. Ik was me mentaal weliswaar al aan het voorbereiden op het vertrek naar Egypte, maar Irak is een van mijn grote interessegebieden. Ik heb het daar naar mijn zin gehad, maar Cairo is een heel mooie post. De mooiste in de Arabische wereld. Alle portefeuilles zijn vertegenwoordigd in je werk. Er is een groot ontwikkelingsprogramma, dat is een hele taak erbij.”

“De maatschappij is veel opener. In Irak mocht niks, in Egypte moet je bij wijze van spreken oppassen dat je niet teveel contact hebt, dat je niet ondersneeuwt. Je kunt daar veel meer doen. In Irak ging het hoofdzakelijk

over schulden die niet werden afbetaald. Het is wel belangrijk, maar wat eentonig. Het werk bood niet veel uitdaging. Egypte biedt oneindig veel meer. Het land is het meest democratische in de Arabische wereld. De cultuur wijkt enorm af van de onze, maar je komt daar heel goed uit.”

“Egypte is op dit moment heel erg sturend in de Arabische wereld. Ze zijn de drijvende kracht achter het vredesproces. De PLO, Syrië en anderen realiseren zich dat Egypte alles bij elkaar houdt. Egypte laat de anderen zien dat je uiteindelijk door onderhandelingen het meest bereikt. Ze hebben zelf veel bereikt, de Sinai terug onder meer. Er zijn mensen die denken dat Egypte op termijn terzijde wordt geschoven door de andere Arabische landen, maar ze blijven natuurlijk het grootste land qua bevolking. In economische zin ligt dat anders, want ze blijven arm vergeleken met een land als Saoedi-Arabië. Maar Egypte is wel de stimulator van een constructieve benadering.”

Gedogen

“Syrië is ook veel gematigder dan het beeld dat van dat land bestaat. Ze zijn tot vrede bereid. Dat wil zeggen: eerst de Golan terug, dan vredesbesprekingen, dan diplomatieke betrekkingen, heel kalm aan. Een busdienst Tel Aviv-Aleppo zie ik nog niet in het verschiet, maar ze willen vrede, Assad wil Israël erkennen binnen de grenzen van 1967. Haviken zijn ze allang niet meer. In het verleden probeerde Syrië de zaak te saboteren als Jordanië of de PLO stappen zetten in de richting van Israël. Assad was het helemaal niet eens met de onderhandelingen tussen Arafat en Israël, maar hij redeneerde: laat Arafat zich maar verstrikken, dan komt hij er zelf wel achter. Dat is een heel andere benadering, dat is bijna gedogen.”

Hij kan niet ontkennen dat de van nature pro-Israëlische Nederlandse houding aan slijtage onderhevig is als men lang genoeg aan de Arabische kant staat. “Je krijgt er wel wat van mee. Ter plekke krijg je vaak andere

ideeën. Maar ik heb ook mensen gezien die pro-Israëliësch waren, in Israël werden geplaatst en juist daar van positie veranderden. Door de realiteit te zien, kun je je standpunt nuanceren. Zoals Unifil-militairen dat noemen: we zijn hartstikke neutraal. Da's natuurlijk een manier om iets anders te zeggen."

"Eigenlijk alleen in Libië werden wij als zionistenvrienden beschouwd. Toen ik daar twee jaar tijdelijk zaakgelastigde was, kreeg ik op ministeries dus tirades te horen, aanvallen op Nederland. Daar heb ik er last van gehad, gewoon vervelend. Maar in andere landen eigenlijk nooit. Irak niet. Libanon niet, Egypte niet, Jordanië niet. De voormalig minister van buitenlandse zaken van Egypte zei, op het moment dat Nederland Europees voorzitter was: 'Wij vinden dat Nederland juist vanwege die relatie met Israël een bijzondere rol zou kunnen vervullen'. Wij golden vroeger als een van de meer pro-Israëliëse Europese landen, en dat blijft heel lang hangen. Ons standpunt is veel evenwichtiger geworden, ik wil niet zeggen afstandelijker, maar veel genuanceerder."

"Ik geloof niet dat mijn optreden in Bagdad tijdens de Golfcrisis veel heeft uitgemaakt voor mijn loopbaan. Cairo had ik anders ook gekregen. Je hebt een bepaalde bekendheid en het ministerie vond dat ik het goed had gedaan. Natuurlijk, iemand die altijd gemakkelijke posten heeft, die valt niet op, kabbelt voort, dus daarmee vergeleken spring je er wel uit, op een bepaalde manier. Maar de vraag of het zonder deze crises minder goed zou zijn gegaan moet ik ontkennend beantwoorden."

"Ik heb wel andere dingen meegeemaakt die mij voordeel hebben gebracht. Ik heb in 1981 met minister Van der Klaauw een lange reis door het Midden-Oosten gemaakt, waar ik hier en daar werd herkend als 'The doctor Van Dam, the author of the book'. Daar kregen ze een positieve indruk van, kan je wel zeggen. Anders ben je een anonieme figuur, nu had ik dus de kans een beetje naar voren te komen. Daarna was ik, tijdens de Israëliëse invasie in Libanon, tijdelijk zaakgelastigde in Beiroet. Daar heb ik grote waardering voor ontvangen. Ja, die dingen blijven wel hangen."

Eer

"Ik ben beslist geen carrièreplanner, maar ik probeer wel een post die ik ambieer ook te krijgen. Bagdad heb ik zo gekregen, al speelde daar ook de omstandigheid dat niet iedereen wil-

zaakgelastigde in Beiroet. Daar heb ik grote waardering voor ontvangen. Ja, die dingen blijven wel hangen.”

Eer

“Ik ben beslist geen carrièreplanner, maar ik probeer wel een post die ik ambieer ook te krijgen. Bagdad heb ik zo gekregen, al speelde daar ook de omstandigheid dat niet iedereen wilde. Om Egypte heb ik nooit gevraagd: Van den Broek wilde mij daar hebben en dat vond ik een grote eer, omdat ik nog lang niet aan de beurt was. Turkije, daar heb ik om gevraagd. Dat past heel erg bij de achtergrond die ik al heb. Ik moet er niet aan denken naar een land te worden gestuurd dat me niet interesseert. Je moet er door aangetrokken worden, maar vooral niet omdat er zulke mooie bergen zijn. Als je er een drijvende kracht aan ontleent, dan zijn juist moeilijke posten leuk.”

“Die wezenlijke interesse geeft je een voorsprong. Ik heb vanuit Bagdad ruim tevoren gerapporteerd over een verschuiving naar confrontatief beleid, maanden voor de inval in Koeweit. Dat is denk ik altijd zeer gewaardeerd, zeer serieus genomen. Tijdens de Golfcrisis zat April Glaspie, de Amerikaanse ambassadeur in Bagdad, tijdens een gesprek bij de Navo naast onze ambassadeur en hij vroeg haar allerlei zaken. Ze zei: ‘Moet je aan Van Dam vragen, die weet dat allemaal veel beter’. Ze heeft het me zelf verteld. Niet om mezelf zo op te hemelzen, maar het gebeurt zelden dat een Amerikaanse ambassadeur zo naar iemand verwijst. De verschuiving in het Iraakse beleid heb ik heel vroeg gezien, met name de koers naar een confrontatie met de Verenigde Staten. En ik heb altijd de indruk gehad dat dit thuis zeer op prijs is gesteld.”

“De overstap naar Turkije zie ik absoluut niet als een vernietiging van kennis. Het is wel zo dat ik daar mijn Arabisch niet kan gebruiken, maar ik denk dat in Turkije de vernietiging van kennis, in de zin dat het daar ongebruikt blijft, het minst is. Je zou het ook zo kunnen zien: Turkije is het centrum van het oude Ottomaanse rijk. Ik heb tot dusverre eigenlijk alleen nog maar oud-Ottomaanse landen gehad, die hebben er allemaal wat van meegekregen.”

“Allerlei problemen die in Turkije spelen, spelen in de Arabische wereld ook. Je hebt daar net zo goed fenomenen die mij in de Arabische wereld erg interesseren: het nationalisme, etniciteit, islamisme. Ik zie het liever als een *missing link*: dit had ik nog niet. Als je in wetenschappelijke zin geïnteresseerd bent, niet steriel, dan is dit zonder meer een verrijking, zo zie ik dat. Via bekend terrein kan ik een enorme uitbreiding maken, namelijk de relatie van Turkije met het Westen. Met de Navo. De relatie met Irak en Syrië is voor mij heel bekend terrein, maar nu krijg ik zowel het Westen als de voormalige Sovjet-Unie, waar Turkije ook aan grenst, erbij.”

